

بررسی تأثیر واژه‌های عامیانه در ماندگاری شعرهای کودک مصطفی رحماندوست

شهرام رفیعی*

لیدا نامدار**

نصرت‌الله دین‌محمدی***

حسین آریان****

چکیده

مصطفی رحماندوست (۱۳۲۹) را می‌توان یکی از شاعران شاخص کودک و نوجوان دانست که در غنا و اعتلای ادبیات کودک و نوجوان به‌ویژه شعر کودک تأثیر بسیاری داشته است. آثار او در حوزه شعر کودک از انقلاب اسلامی تا امروز از اقبال بسیاری برخوردار بوده است. با وجود اینکه عوامل گوناگونی در ماندگاری اشعار او مؤثر بوده‌اند؛ اما به نظر می‌رسد کاربست زبان عامیانه با مؤلفه‌هایی چون واژگان، تعبیر و عبارات، کنایه و ضرب‌المثل و... نیز سهم بسزایی داشته باشند که از این میان، واژگان عامیانه به‌مثابه پربسامدترین عناصر زبان عامیانه در ماندگاری شعرهایش مؤثرتر عمل نموده‌اند. لذا هدف مشخص جستار، بررسی تأثیر واژه‌های عامیانه در ماندگاری شعرهای رحماندوست و به‌طور مشخص در هجده مجموعه شعر او به روش شیوه توصیفی تحلیلی و به شیوه استقرایی است. در بررسی اشعار او چهارده گونه مختلف از واژه‌های

* گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد خدابنده، دانشگاه آزاد اسلامی، خدابنده، ایران.

** گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد خدابنده، دانشگاه آزاد اسلامی، خدابنده، ایران lida.namdar@iaau.ac.ir (نویسنده‌ی

مسئول)

*** گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد خدابنده، دانشگاه آزاد اسلامی، خدابنده، ایران.

**** گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

تاریخ پذیرش مقاله:

تاریخ دریافت مقاله:

عامیانه ذیل سه عنوان کلی واژه‌های عامیانه، واژه‌های مربوط به مفاهیم و بن‌مایه‌های عامیانه، و واژه‌های مربوط به محیط زندگی عامه مردم به دست آمد که همگی برخاسته از تجربیات روزمره و زندگی عادی کودکان است. یافته‌های پژوهش نشان داد کاربرد این واژه‌ها که از جهان واقعی کودکان نشأت گرفته و با تکیه بر اندیشه و تخیل کودکان است در گام نخست با ایجاد تصاویری زنده و پویا از زندگی روزمره کودکان سپس با تقویت حس همدلی و روابط عاطفی و ایجاد صمیمیت و همراهی با کودکان، باعث نزدیکی زبان رحماندوست به زبان کودکان و اقبال اشعار او و در نهایت ماندگاری آثارش در ذهن و زبان کودکان تا سال‌ها حتی یک عمر شده‌است.

واژه‌های کلیدی: مصطفی رحماندوست، شعر کودک، واژه‌های عامیانه، ماندگاری، لوازم، غذاها، حیوانات، لباس‌ها.

۱. مقدمه

مصطفی رحماندوست (۱۳۲۹) آثار بسیاری برای کودکان خلق نموده‌است که شمار بسیاری از آنها به جاودانگی و ماندگاری دست یافته‌اند. خالق آثار ماندگاری همچون شعر صد دانه یا قوت که یادآور دوران کودکی همه ماست علاوه بر سرایندگی، در زمینه نویسندگی و ترجمه نیز خدمات بسیاری به کودکان و نوجوانان نموده؛ برای نمونه مدیریت دفتر مجامع و فعالیت‌های فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی زمینه‌ساز انتقال ادبیات برگزیده کودک و نوجوان ایران به زبان‌های دیگر شد. این خدمات جایگاه رفیعی در حوزه ادبیات کودک برایش رقم زد؛ جایگاهی که باعث شد «گاه اشعارش تبدیل به کلیشه‌های شعری و خودش هم نماد شعر کودک شود. در میان آثار پر شمار او، تعداد اشعار ماندگار، قابل توجه است؛ اشعاری که کودکان با آن، ارتباط صمیمانه برقرار کرده‌اند.» (صادق‌زاده و زارع بیدکی، ۱۳۹۶: ۲۲۴)

حتی «حجم سروده‌های رحماندوست و میزان اشتها او به عنوان شاعر کودکان، به مراتب از کیانوش بیشتر است. این اشتها وی را نزد عامه، نماینده شعر کودک امروز معرفی می‌کند» (پاک‌آیین، ۱۳۷۹: ۱۱) اگر با این گفته اشکلوفسکی؛ فرمالیست روس موافق باشیم که «شعر، رستاخیز کلمات است» (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۰: ۵) رستاخیز کلمات شعرهای

کودک رحماندوست از آمیختگی زبان عامه به ویژه واژه‌های عامه به وجود آمده‌است؛ واژه‌های عامیانه‌ای که با زبانی ساده و شیوا و با گیرایی و تأثیرگذاری خاصی ارائه شده، اعتبار و جذابیت خود را برای همیشه به ویژه در هجده مجموعه شعر کودک مورد بررسی در این جستار، حفظ کرده‌اند. «اگر پذیرفته باشیم که زبان شعر کودک و نوجوان زبانی ویژه است که امکان ارتباط هنری دنیای او را با جهان، میسر می‌سازد وجود هرگونه ضعفی که آن را به سمت زبان بزرگسالانه سوق دهد یا باعث ضعف تألیف در آن گردد می‌تواند به آن لطمه بزند و درجه هنری آن را مخدوش نماید» (سلاجقه، ۱۳۸۷: ۵۰۸-۵۰۹) واژه‌های عامیانه به دلیل پیوند عمیق با جهان واقعی و زندگی روزمره کودکان دقیقاً در این نقطه، کمک قابل ملاحظه‌ای به جذابیت و ماندگاری شعر کودک نموده، آن را از آسیب‌های مذکور صیانت می‌کند.

شعر رحماندوست با کاربرد لغات عامیانه، هنجارها را شکسته، سبب تأثیرگذاری بر مخاطب و ایجاد همدلی و نزدیکی با او شده‌است. این جستار کوششی است برای بررسی تأثیر واژه‌های عامیانه در ماندگاری شعرهای کودک او و به دنبال پاسخ به این پرسش است که چه ارتباطی میان ادبیات عامه و به طور خاص، واژه‌های عامیانه با میزان جذابیت، موفقیت و ماندگاری اشعار کودک رحماندوست وجود دارد و اساساً چرا اشعار او همچنان برای مخاطب کودک همه ادوار ارزش، اهمیت و جذابیت دارد؟

۱-۱. روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش، هجده مجموعه از اشعار کودکان رحماندوست به شرح زیر است: زیباتر از بهار (۱۳۶۷)، درسی برای گنجشک (۱۳۸۲ب)، سگی بود جنگلی بود (۱۳۸۰)، ترانه‌های نیایش (۱۴۰۰)، نی نی نی ناز (۱۳۸۵)، فصل بهار بنویس (۱۳۷۹)، پنج تا انگشت بودند که.... بازی‌ها (۱۳۸۷)، باغ مهربانی‌ها (۱۳۷۳)، اون چیه که، اون کیه که (۱۳۸۶)، رنگ و وارنگ از همه رنگ (۱۳۸۴) ب)، چند تا ستاره وای خدا (۱۳۹۲الف)، دوستی شیرین است (۱۳۹۱)، ترانه‌های لی لی پر (۱۳۹۲ب)، صد دانه یاقوت (۱۳۹۹)، پرندۀ گفت به به (۱۳۸۴الف)، چشمه نور (۱۳۷۶)،